

8. **Theory** and organization of adaptive physical culture : textbook. In 2 t. of T.1. Introduction to speciality. History and general description of adaptive physical culture / Under general red. prof. C. P. Evseeva. - M., 2002.

9. **Fiziska** rehabilitācija: Mācību grāmata / Galvenais redaktors S. N. Popov. Rostova-uz-Don: Fennecs, 2006. - 603c.

10. **Shcherbakov K.V.** Reabilitatsiya ditey s fizichnimi obmezhennymi zasobami Mistetstvo: navchalny posibnik / K.V. Shcherbakov, V.J. Petrychenko; Edited by A. J. Kapskoï. - K.: DTSSSM, 2002. - 96 p.

Долинный Ю.А. Реабилитационная работа с детьми с ограниченными физическими возможностями

В статье рассматривается проблема реабилитационной работы с детьми с ограниченными физическими возможностями в современной отеческой и зарубежной литературе. Обоснованно содержание реабилитационной работы с детьми с ограниченными физическими возможностями. Исследовано, что организация реабилитационной работы с детьми с ограниченными физическими возможностями основывается на комплексной медицинской, физической, психологической, педагогической, социальной и трудовой реабилитации. Приоритет всех видов реабилитации имеет, прежде всего, гуманистическое направление, с учетом индивидуальных особенностей каждого человека, развития самостоятельности личности, привлечения детей с ограниченными физическими возможностями к здоровому образу жизни, воспитания высоких эстетичных идеалов и этических норм поведения, в обществе.

Ключевые слова: физическое воспитание, реабилитационная работа, дети с ограниченными возможностями.

Dolinniy Ur.A. Rehabilitation work with children with the limited physical possibilities

Rehabilitation work with children with the limited physical possibilities in modern literature. A task of research is a ground of maintenance of rehabilitation work with children with the limited physical possibilities; to expose the organizational aspects of rehabilitation work with children with the limited physical possibilities. A research method is, study and generalizations of these literary sources which examine organization of rehabilitation work with children with the limited physical possibilities; analysis of the modern state of rehabilitation work with children with the limited physical possibilities. Organization of rehabilitation work with children with the limited physical possibilities begins, foremost, from the decision of such important tasks: reorganizations and optimizations of activity educationally rehabilitation establishments and rehabilitation centers; introduction rehabilitation component in child's hospitals; the improvement of material and technical base is educational rehabilitation establishments and rehabilitation centers; providing of rehabilitation establishments highly skilled shots; organization of groups and clubs for parents which have children with the limited physical possibilities, with the purpose of intercourse and assistance the rehabilitation of their children; pedagogical and scientifically methodical accompaniment of children with the limited physical possibilities; creation is scientific methodical providing of korekcionno-rehabilitation technologies; development of professional skills and studies which are needed for future professional activity and future professional self-determination of children with the limited physical possibilities.

Key words: physical education, rehabilitation work, limited possibilities.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 28.09. 2015 р.

Рецензент: д.пед.н., проф. Борисов В.В.

УДК 376.42: 342.734

Єжова Т.Є.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ ВИПУСКНИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ШКІЛ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

В статті уточнено поняття «право на працю»; здійснено контент-аналіз нормативно-правових документів, які регламентують трудову зайнятість осіб молодше 18 років та осіб з інвалідністю. Узагальнено досвід роботи спеціальних шкіл щодо професійної орієнтації та професійно-трудового навчання дітей з інтелектуальними порушеннями протягом ХХ століття; окреслено шляхи його вдосконалення та можливості використання в сучасних умовах. Визначено та обґрунтовано завдання спеціальної школи для дітей з інтелектуальними порушеннями щодо сприяння забезпеченню права випускників на працю. До основних завдань віднесено: професійна орієнтація, допрофесійне та початкове професійне навчання, моральне та правове виховання, формування соціальної компетентності учнів. Показано основні напрями роботи педагога щодо реалізації цих завдань. Розглянуто можливості спеціальної школи щодо сприяння працевлаштуванню випускників.

Ключові слова: діти з інтелектуальними порушеннями, право на працю, професійне навчання, професійна реабілітація.

Громадяни України мають право на працю, яке закріплено в Конституції України (ст. 43) та інших нормативно-правових актах. Дане право забезпечує громадянам можливість заробляти собі на життя працею, яку вони вільно обирають або на яку вільно погоджуються; можливість працювати в безпечних і здорових умовах та отримувати заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Згідно Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», для працевлаштування осіб з інвалідністю можуть бути створені спеціальні робочі місця з урахуванням обмежених можливостей працівника (ст. 17). Інвалідам, які не мають змоги працювати на підприємствах та установах, державна служба зайнятості сприяє у працевлаштуванні з умовою про виконання роботи вдома (ст. 18).

Згідно Закону України «Про охорону дитинства», вік, з якого допускається прийняття дитини на роботу, становить 16 років. Діти, які досягли 15-річного віку, можуть прийматися на роботу, що не завдає шкоди їх здоров'ю і навчанню, за згодою одного з батьків або особи, яка замінює батьків. Участь у трудовій діяльності дітей-інвалідів та дітей з вадами фізичного та розумового розвитку забезпечується шляхом створення відповідної мережі робочих місць (ст. 21).

Згідно Конституції України, держава має створювати умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб (ст. 43). Стосовно осіб з інвалідністю дані умови реалізуються в результаті заходів із професійної реабілітації, які згідно Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» полягають у забезпеченні зайнятості інвалідів, експертизі потенційних професійних здібностей, професійній орієнтації, професійній підготовці, підготовці робочого місця, професійно-виробничій адаптації, раціональному працевлаштуванні, динамічному контролю за раціональністю працевлаштування і успішністю професійно-виробничої адаптації (ст. 38).

Таким чином, поняття «право на працю» стосовно осіб з інвалідністю означає право на інформацію про доступні при даному захворюванні види діяльності, про вимоги, які висуваються до певних видів діяльності (профорієнтація та профвідбір); право вільно обирати професію та характер діяльності відповідно до стану здоров'я; право на отримання первинної професійної освіти, а в разі необхідності – право на перепідготовку або перекваліфікацію; право працювати з певного віку; право працювати в безпечних для здоров'я умовах; право виконувати роботу на спеціально обладнаному робочому місці або вдома.

Для однієї з найменш захищеної категорії громадян – осіб з інтелектуальною недостатністю в Україні існують різні типи навчальних та соціальних закладів, де здійснюється їх професійна реабілітація – спеціальні школи, навчально-реабілітаційні центри, центри професійної реабілітації інвалідів, реабілітаційні установи змішаного типу для інвалідів і дітей-інвалідів з розумовою відсталістю, навчальні заклади системи органів праці та соціального захисту населення. Закладами, які мають найтриваліший досвід професійної реабілітації осіб з інтелектуальними порушеннями, є спеціальні школи.

Зазначимо, що термін «професійна реабілітація» почав вживатися порівняно недавно; офіційне його визначення дається в Законі України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2005 р.). Проте важлива складова реабілітаційного процесу – професійно-трудове навчання має в спеціальних школах давню історію та відповідні напрацювання й традиції. Також спеціальні школи мають здобутки в здійсненні професійної орієнтації учнів; визначенні їх професійної придатності; сприянні випускникам у продовженні професійного навчання та адаптації у трудовому колективі. Все це дає підставу стверджувати, що фактично спеціальні школи протягом тривалого часу сприяють професійній реабілітації свої вихованців. Тому характеризуючи діяльність цих закладів ми будемо вживати термін «професійна реабілітація».

У сучасній олігофренопедагогіці досліджуються різні аспекти професійно-трудоного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: науково-методичне забезпечення (В. Бондар, І. Єременко, Г. Мерсіянова, К. Рейда та ін.); психологічні проблеми професійного визначення (І. Бех, Н. Макачук,

С. Максименко, В. Синьов, В. Товстоган та ін.); корекційно-виховне значення професійно-трудового навчання (В. Бондар, А. Висоцька, Н. Макарчук, М. Супрун, О. Хохліна та ін.); формування життєвої компетентності учнів (Ю. Бистрова, О. Мамічева, І. Матющенко, В.Татьянчикова та ін.). Проте правовий аспект даного питання залишається висвітленим недостатньо. Найбільш вагомими науковими доробками з питань забезпечення прав осіб з інтелектуальною недостатністю є праця В. Синьова й Б. Андрусишина [1] та дисертаційне дослідження О. Ляшенко [5]. Між тим, завдяки праву на працю людина може задовольнити свої біологічні та соціальні потреби, розвинути свої соціальні якості. Тому метою нашої статті є визначення можливостей спеціальних шкіл для дітей з інтелектуальними порушеннями у сприянні забезпеченню випускникам права на працю. Для реалізації даної мети розглянемо реабілітаційну діяльність шкіл в історичному аспекті, оскільки звернення до витоків вітчизняної корекційної педагогіки, вивчення та узагальнення теоретичних знань та практичного досвіду сприятиме більш успішному розв'язанню цими закладами проблеми сприяння забезпеченню випускникам права на працю сьогодні.

Аналіз наукових праць з проблем олігофренопедагогіки дозволив встановити, що система професійно-трудового навчання в допоміжних школах часто була об'єктом критики з боку науковців. Так, в різні часи констатувалася потреба більш ретельного вивчення профінтересів дітей з інтелектуальними порушеннями та можливість опанування ними певними професіями; необхідність розширення кола професій, за якими ведеться навчання в спеціальних школах; недостатність науково-методичного забезпечення уроків професійно-трудового навчання та застарілість матеріально-технічної бази шкіл; незавершеність професійної підготовки тощо (Д. Азбукін, В. Бондар, Г. Дульнев, Х. Замський, С. Мирський та ін.) [2 та ін.]. Відзначені вище недоліки в професійно-трудовій підготовці учнів допоміжної школи завжди спонукали дефектологів шукати шляхи їх подолання. Проте багато моментів, які потребують вдосконалення, має ця система і сьогодні (В. Бондар, К. Рейда, М. Супрун, О. Хохліна та ін.) [9 та ін.].

Ми мали на меті простежити основні кроки розвитку педагогічної думки щодо організації професійно-трудового навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку протягом 20-80-х років ХХ ст. та розглянути основні форми організації цієї роботи. Адже саме вони, принципова можливість використання їх в роботі з дітьми означеної категорії є тим підґрунтям, на якому спеціальній школі доцільно будувати роботу щодо сприяння забезпеченню прав своїх вихованців, і зокрема – права на працю.

Зазначимо, що право на працю, а також охорона праці дітей були зафіксовані у вітчизняних нормативно-правових документах вже в 20-ті роки ХХ ст. Так, перший вітчизняний Кодекс законів про працю (1921 р.) містив розділ «Охорона праці малолітніх і підлітків», основними положеннями якого можна вважати наступні: дитина має бути захищена від експлуатації; кожна малолітня дитина (дитина віком до 16 р.) і підліток (дитина віком від 16 до 18 р.) має право одержати професійну підготовку. Таким чином забезпечувався збіг інтересів держави в отриманні кваліфікованої робочої сили й інтересів робочої молоді в отриманні професійної освіти [6, с. 28-30].

Аналіз літератури з проблем дитячої дефективності (термінологія того часу), виданої в 20-ті роки ХХ ст. дає підставу для твердження, що одними з перших порушили проблему професійно-трудового навчання розумово відсталих дітей учасники I Всеросійського з'їзду діячів по боротьбі з дитячою дефективністю, безпритульністю та злочинністю (Москва, 1920 р.) О. Граборов та М. Постовська.

Значне місце в доповіді О. Граборова було відведено проблемі залучення розумово відсталих дітей до різноманітної трудової діяльності [4, с. 73-74]. В подальшому ці ідеї було розвинуто в інших працях вченого і, зокрема, у книзі «Допоміжна школа» (1923 р.), де була представлена програма та методика організації ручної праці з елементами столярної та палітурної справ, а також рукоділля, ведення домашнього господарства та кулінарії.

М. Постовська виступила проти організації професійного навчання в допоміжних школах. На її думку, в школі діти мали опанувати лише ручну працю, а для випускників рекомендувалося

створювати ремісничі школи [там же, с. 75].

Залучення розумово відсталих дітей до громадсько-корисної трудової діяльності було визнано важливим завданням спеціальних шкіл учасниками II з'їзду СПОН (1924 р.). А в перших програмах для допоміжних шкіл, виданих у 1927 р., підкреслювалася важливість формування в дітей установки на подальшу освіту та необхідність вказувати їм конкретні шляхи цього – розповідати про профтехшколи та навчально-виробничі майстерні, а також про умови вступу до цих закладів [7, с. 82]

Аналіз тематики наукових праць з проблем олігофренопедагогіки досліджуваного періоду дозволив виявити, що створення науково-методичного забезпечення професійно-трудового навчання почалося у 30-ті роки ХХ ст. Найкраще розробленими можна вважати напрями: столярна справа (І. Акименко, 1939, 1947 рр.; Г. Толкунов, 1957 р.; В. Фастовець та В. Плита, 1965 р. та ін.); слюсарна справа (А. Буткевич, 1939 р. та ін.); швейна справа (К. Федорова, 1946 р.; К. Ширіна, 1957 р.; Г. Мерсіянова, 1959, 1961 рр. та ін.); сільськогосподарська праця (А. Бирнан, 1957 р.; Г. Дульнев, 1958 р.; Є. Ковальова, 1962, 1967, 1971 рр. та ін.); квіткарство (М. Лаврова, 1963 р. та ін.).

В програмі 1950 р. зазначалося, що в VII класі учням вже доступно розуміння того, які права та обов'язки мають громадяни СРСР; відповідна інформація мала надаватися дітям в курсі історії СРСР [8, с. 107]. Таким чином, учні з порушенням інтелектуального розвитку не лише опановували певну спеціальність, а й дізнавалися про свої права та обов'язки стосовно працевлаштування та подальшої професійної діяльності.

Саме ці питання – працевлаштування та адаптація випускників допоміжних шкіл на робочому місці знайшли відображення в наукових працях та статтях з досвіду роботи у 50-ті та подальші роки. У науковій літературі з'являються нові питання: формування моральних якостей для життя в трудовому колективі (В. Плита, 1960; О. Граборов, 1961; Г. Дульнев, 1961; І. Єременко, 1961; В. Бондар, 1972, 1989, 1990; В. Коркунов, 1985 та ін.) та правила обладнання робочого місця для ефективного виконання роботи працівником зі зниженим інтелектом, основними з яких є безпечність, гігієнічність та зручність (О. Граборов, 1961 та ін.).

Загальна методика професійно-трудового навчання, використання його для корекції психічних процесів та особистісних якостей дітей з інтелектуальними порушеннями, міжпредметні зв'язки професійно-трудового навчання із загальноосвітніми предметами розглядаються в працях О. Граборова (1923, 1926, 1941, 1961 рр.); Г. Дульнева (1961, 1969 рр.); І. Єременка (1967, 1971, 1985 рр.); С. Мирського (1980 р.); В. Бондаря (1981, 1984, 1988 рр.) та ін. Оскільки в одній статті ґрунтовно проаналізувати більше, ніж півстолітній досвід неможливо, зазначимо, що професійно-трудове навчання завжди розглядалося як одне з провідних завдань допоміжної школи, як дієвий засіб навчання, виховання, корекції та соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями.

В цей же час робляться успішні спроби організації та проведення виробничої практики учнів (Р. Полз'як, 1957 р.; В. Мизніков, 1957 р.; Б. Мершон, 1963 р.; Г. Буфетов, 1972 р. та ін.).

За результатами вивчення передового досвіду роботи допоміжних шкіл К. Турчинською була обґрунтована доступність певних професій для осіб з інтелектуальними порушеннями та розроблені психолого-педагогічні рекомендації щодо організації профорієнтаційної роботи в допоміжній школі на різних ступенях трудової підготовки учнів (1976 р.). Згодом профорієнтація та профвідбір учнів з інтелектуальними порушеннями почали здійснюватися в багатьох школах країни та стали предметом більш ґрунтовних наукових досліджень (В. Мачихіна, 1980; Й. Бодеман, 1982; Г. Аксьонов, 1985; С. Аверін, 1985; В. Фарафонов, 1987 та ін.).

Корекційними педагогами розглядалися можливості працевлаштування випускників допоміжних шкіл та особливості їх адаптації на робочому місці. Плановість розвитку виробництва, характерна для радянських часів, сприяла успішному розв'язанню поставлених завдань. Проте в умовах ринкової економіки особи з інвалідністю, які є найбільш незахищеною категорією громадян, виявилися неконкурентоспроможними на відкритому ринку праці. Аналіз результатів досліджень в галузі теорії права (Н. Биба, І. Козуб, С. Попов, Р. Павлюков, М. Чічкань та ін.) та економіки праці (І. Верховод, О. Лесько та ін.) дозволив виділити наступні причини даного явища: відсутність у роботодавця досвіду

роботи з таким контингентом; відсутність можливості створити спеціальне робоче місце; небажання роботодавця брати на себе відповідальність і головне – відсутність у роботодавця мотивації до розв'язання вказаних проблем.

Зазначимо, що в дослідженнях В. Бондаря, В. Синьова, О. Старобіної, Л. Шипіциної та ін. показано, що молоді люди з легким ступенем розумової відсталості можуть працювати на звичайних підприємствах, виконуючи нескладну роботу. Доступною для осіб з інтелектуальною недостатністю є діяльність, яка не потребує істотного запасу знань; у якій необхідність прийняття самостійних рішень зведена до мінімуму; яка є безпечною для працівника та оточуючих.

Певною мірою розв'язанню проблем працевлаштування сприяють товариства інвалідів. У справі підтримки осіб із розумовою відсталістю вагомим результатом досягнуто Всеукраїнською громадською організацією «Коаліція захисту прав інвалідів та осіб із інтелектуальною недостатністю», яка з 2004 року є активним учасником громадського руху інвалідів в Україні [3]. Вважаємо, що спеціальним школам варто підтримувати зв'язок з подібними організаціями, а також проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед учнів та їхніх батьків щодо залучення до громадських організацій інвалідів.

Розгляд основних педагогічних ідей 20-80-х років ХХ ст. щодо організації професійно-трудоного навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку дав можливість визначити завдання спеціальної школи щодо сприяння забезпеченню права випускників на працю. Вважаємо, що у загальному вигляді ці завдання зводяться до наступного.

1. Професійна орієнтація та професійний відбір, головна мета яких полягає у розповіді учням про доступні до них професії та переорієнтацію учнів у разі необхідності (неадекватне оцінювання учнем своїх можливостей; помилкові уявлення про вимоги до певної професії; незатребуваність професії на регіональному ринку праці тощо) на іншу професію.

2. Вивчення професійних інтересів учнів, їхніх індивідуальних схильностей, здібностей та можливостей виконувати певну роботу. Переорієнтація в разі необхідності на інший вид діяльності.

3. Допрофесійне навчання, яке дозволить сформуванню загальноотрудові та закріпити загальнонавчальні уміння та навички.

4. Початкове професійне навчання, яке дозволить краще зорієнтуватися в світі професій та сформувати початкові професійні уміння.

5. Моральне виховання, в процесі якого учні мають засвоїти основні норми поведінки в трудовому колективі, сформувати стереотипи адекватної поведінки в конфліктних ситуаціях, які можуть мати місце на виробництві та бути пов'язані з виконанням професійних обов'язків, тощо.

6. Правове виховання, в процесі якого учні мають засвоїти основні положення законодавства щодо працевлаштування та наявних у них пільг у зв'язку з інвалідністю; також учні мають засвоїти свої обов'язки, пов'язані з необхідністю відповідально ставитися до праці та дотримуватися трудової дисципліни. Також правове виховання передбачає ознайомлення учнів з призначенням документів, які необхідно складати, заповнювати або підписувати при влаштуванні на роботу.

7. Формування соціальної компетентності учнів, що передбачає збагачення їх індивідуального соціального досвіду. Зокрема, це стосується навичок пошуку роботи, а також навичок безпечної поведінки в побуті та на робочому місці.

Усе викладене дає підставу для наступних висновків.

Робота спеціальної школи щодо сприяння забезпеченню права випускників на працю повинна мати цілеспрямований і систематичний характер; допомагати учням пізнати себе та зорієнтуватися в світі доступних для них професій; сформувати морально-вольові якості, необхідні для виконання професійних обов'язків; навчати учнів орієнтуватися у життєвих ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю.

Вважаємо, що подальшого дослідження потребують можливості школи у забезпеченні інших прав дітей.

Використана література:

1. Андрусишин Б. І. Соціально-правовий захист дітей з вадами розумового розвитку : навч. посіб. / Б. І. Андрусишин, В. М. Синьов. – К. : Вид. НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ikpp_kpp_Sozhialno-pravovuy_zahust_ditey/
2. Бондарь В. И. Развитие теории и практики профессионально-трудового обучения учащихся вспомогательных школ Украины (1917-1990 гг.) : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед.наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики»; 13.00.03 «Коррекционная педагогика» / В. И. Бондарь. – К., 1992. – 44 с.
3. Всеукраїнська громадська організація «Коаліція захисту прав інвалідів та осіб із інтелектуальною недостатністю» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intelldisability-coalition.kiev.ua/>
4. Детская дефективность, преступность и беспризорность. По материалам I Всероссийского съезда 24/VI-2/VII 1920 г. – М. : Гос. изд., [б.г.]. – 100 с.
5. Ляшенко О. О. Правове виховання учнів з вадами інтелектуального розвитку в навчально-виховному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / О. О. Ляшенко. – К., 2010. – 24 с.
6. Охрана детства : офиц. и методологич. материалы. – Х. : [б.и.], 1922. – 121 с.
7. Программы вспомогательной школы. – М.-Л. : Гос. изд., 1927. – 84[1] с.
8. Программы для вспомогательной школы. – М. : Учпедгиз, 1950. – 192 с.
9. Супрун М. О. Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія / М. О. Супрун. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. – 328 с.

References:

1. Andrusyshyn B. I. Sotsialno-pravovyi zakhyst ditei z vadamy rozumovoho rozvytku : navch. posib. / B. I. Andrusyshyn, V. M. Synov. – K. : Vyd. NPU imeni M.P.Drahomanova, 2007. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ikpp_kpp_Sozhialno-pravovuy_zahust_ditey/
2. Bondar' V. I. Razvitiie teorii i praktiki professional'no-trudovogo obuchenija uchashhihsja vspomogatel'nyh shkol Ukrainy (1917-1990 gg.) : avtoref. dis. na soiskanie uchenoj stepeni d-ra ped.nauk : spec. 13.00.01 «Teoriija i istorija pedagogiki»; 13.00.03 «Korrekcionnaja pedagogika» / V. I. Bondar'. – K., 1992. – 44 s.
3. Vseukrainska hromadska orhanizatsiia «Koalitsiia zakhystu prav invalidiv ta osib iz intelektualnoiu nedostatnistiu» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.intelldisability-coalition.kiev.ua/>
4. Detskaja defektivnost', prestupnost' i besprizornost'. Po materialam I Vserossijskogo s#ezda 24/VI-2/VII 1920 g. – M. : Gos. izd., [b.g.]. – 100 s.
5. Liashenko O. O. Pravove vykhovannia uchniv z vadamy intelektualnoho rozvytku v navchalno-vykhovnomu protsesi : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.03 «Korektsiina pedahohika» / O. O. Liashenko. – K., 2010. – 24 s.
6. Ohrana detstva : ofic. i metodologich. materialy. – H. : [b.i.], 1922. – 121 s.
7. Programmy vspomogatel'noj shkoly. – M.-L. : Gos. izd., 1927. – 84[1] s.
8. Programmy dlja vspomogatel'noj shkoly. – M. : Uchpedgiz, 1950. – 192 s.
9. Suprun M. O. Korektsiine navchannia uchniv dopomizhnykh zakladiv osvity: vytoky, stanovlennia ta rozvytok (druha polovyna XIX – persha polovyna KhKh st.) : monohrafiia / M. O. Suprun. – K. : Vyd. PALYVODA A. V., 2005. – 328 s.

Ежова Т.Е. Организационно-педагогические условия обеспечения права на труд выпускников специальных школ для детей с интеллектуальными нарушениями (исторический аспект)

В статье уточнено понятие «право на труд»; осуществлен контент-анализ нормативно-правовых документов, которые регламентируют трудовую занятость лиц младше 18 лет и лиц с инвалидностью. Обобщен опыт работы осуществления специальными школами профессиональной ориентации и профессионально-трудового обучения детей с интеллектуальными нарушениями на протяжении XX столетия; определены пути его усовершенствования и возможности использования в современных условиях. Определены и обоснованы задачи специальной школы для детей с интеллектуальными нарушениями относительно содействия обеспечению права выпускников на труд. К основным задачам отнесены: профессиональная ориентация, допрофессиональное и начальное профессиональное обучение, нравственное и правовое воспитание, формирование социальной компетентности учащихся. Показаны основные направления работы педагога относительно реализации этих задач. Рассмотрены возможности специальной школы относительно содействия трудоустройству выпускников.

Ключевые слова: дети с интеллектуальными нарушениями, право на труд, профессиональное обучение, профессиональная реабилитация.

Yezhova T. Organizing-and-pedagogical conditions to provide the right to labor for graduates from special schools for children with intellectual impairments (historical aspect)

Specified in this paper is the concept "right to labor" and performed is the content-analysis of normative legal documents that regulate employment of persons under 18 and persons with disabilities. Generalized in this paper is experience of work in special schools concerning vocational orientation and professional-labor teaching the mental deficient children during the 20th century; the ways for development and implementation of acquired experience in present day conditions are singled out. Ascertained and grounded are the tasks for these special schools dealing with mental deficient children to assist ensuring the right of school-leavers to labor. The main tasks are formulated as follows: vocational guidance, initial and pre- vocational training, moral and legal

education, formation of conditions for children that provide their participation in social life. Shown are the main directions of the pedagogical work for realization of these tasks. Also considered are possibilities of the special school to assist school-leavers in job placement.

Key words: children with intellectual impairments, the right to labor, vocational training, vocational rehabilitation.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 22.09. 2015 р.

Рецензент: д. пед. наук, проф. Супрун М.О.

УДК: 37.013:376

Ісаєва О.В., Філіппенко О.І.

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ІНКЛЮЗИВНОГО РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ

У статті розглядається проблема створення інклюзивних ресурсних центрів – закладів, які мають надавати комплексну науково-методичну, консультаційно-інформаційну координуючу допомогу команді супроводу дитини з особливими потребами в загальноосвітньому закладі із залученням наявного матеріального та кадрового ресурсу спеціальних навчальних закладів та навчально-реабілітаційних центрів. Здійснено аналіз становлення спеціальної та впровадження інклюзивної освіти в Україні, зокрема – в Дніпропетровській області. Розглянуто публікації вітчизняних науковців, у яких окреслено перспективні напрями розвитку освіти дітей з різними формами порушень фізичного та розумового розвитку. Відзначено особливі риси ресурсних центрів, які функціонують у Канаді та оглянуто моделі інклюзивних ресурсних центрів, вже створених в Україні. Запропоновано модель інклюзивного ресурсного центру, яка увірала кращі зарубіжні та вітчизняні напрацювання в цьому напрямі та максимально врахувала реальний матеріальний та кадровий потенціал Дніпропетровської області.

Ключові слова: «особлива дитина», діти з порушеннями психофізичного розвитку, інклюзивна освіта, корекційно-реабілітаційна діяльність, навчально-реабілітаційні центри, модель інклюзивного ресурсного центру.

У XXI столітті докорінно змінилося ставлення українського суспільства до людей з обмеженими фізичними можливостями. Зокрема, змінилось бачення форми надання дітям з психофізичними порушеннями якісних освітніх та корекційно-реабілітаційних послуг. На сьогодні суспільством в цілому вже позитивно сприймається європейська норма інклюзивного навчання дітей з різними формами порушень фізичного та розумового розвитку в загальноосвітніх закладах. Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів і тому має виважено перейти від інтернатної моделі навчання дітей з особливими потребами до нової інклюзивної.

У XVIII – XIX сторіччях перші спеціальні навчально-виховні заклади для дітей з вадами розвитку з'явилися при лікувальних закладах. Протягом XX сторіччя вже в системі освіти нашої країни «особливими дітьми» опікувались спеціалізовані навчальні заклади, основним завданням яких було надання відповідного рівня освіти випускникам, але у XXI столітті їм на зміну приходять вже навчально-реабілітаційні центри, які мають надавати вихованцям цілісний комплекс педагогічних та корекційно-реабілітаційних (абілітаційних) послуг та сприяти успішній соціалізації вихованців. У 2015 році на Дніпропетровщині було сформовано мережу потужних комунальних спеціальних закладів та навчально-реабілітаційних центрів системи освіти.

З іншого боку, відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року № 872, по області в загальноосвітніх закладах поступово впроваджувалось інклюзивне навчання «особливих дітей», яке має забезпечити їм переваги навчання з однолітками за місцем проживання та, відповідно, ранню поступову соціалізацію. Кількість таких дітей на Дніпропетровщині зростала із року в рік, з 4 дітей станом на 1 вересня 2011 року до 173 учнів, які навчались інклюзивно в 2014 – 2015 навчальному році.

Педагогічним колективам і батькам дітей з особливими освітніми потребами, які визнали оптимальною модель інклюзивної освіти, вкрай необхідна систематична консультативна допомога фахівців: педагогів-дефектологів, медиків, психологів, які мають досвід роботи з дітьми різних нозологій,